

**Stanowisko
Zgromadzenia Ogólnego
Śląskiego Związku Gmin i Powiatów
z dnia 12 maja 2016 r.**

w sprawie: **projektu Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 - projekt z grudnia 2015 r.**

Idea opracowania przez Samorząd Województwa Śląskiego dokumentu Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 jako narzędzia realizacji polityki wobec obszarów wiejskich w regionie do 2030 r. jest bezsprzecznie słuszną i zasługuje na szerokie uznanie i wsparcie ze strony wszystkich podmiotów biorących udział w procesach kształtowania warunków i jakości życia na obszarach wiejskich województwa śląskiego. Potencjalne znaczenie tego dokumentu – szczególnie w kontekście specyfiki terenów wiejskich otaczających duże aglomeracje miejskie i związanych z tym uwarunkowań rozwojowych – jest bardzo istotne, szczególnie w zakresie koordynacji działań wielu różnych podmiotów sektora publicznego (w tym samorządowego), biznesu, a także środowiska organizacji obywatelskich na rzecz realizacji przyjętych celów i kierunków rozwoju. W warunkach ograniczonych zasobów i niemałych problemów dotyczących terenów wiejskich województwa (demograficznych, gospodarczych, związanych z rynkiem pracy, przestrzennych, środowiskowych, etc.), a także wysokiej niepewności dot. skali i kierunków wsparcia pomocowego UE po roku 2023, Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich powinna koncentrować wysiłki, środki finansowe, inne zasoby i różnorodne potencjały podmiotów regionalnych i lokalnych, zwiększając siłę ich łącznego oddziaływania na obszary wiejskie i całe województwo. Wpływ ten powinien być skoncentrowany przede wszystkim na płaszczyznach i dziedzinach mogących generować samopodtrzymujący się rozwój lub na tych, które mogą ograniczać skalę negatywnych zjawisk o wręcz odwrotnym do rozwoju charakterze.

Uważamy, iż częścią dokumentu wymagającą znaczących modyfikacji jest część diagnostyczna, w której zbyt mało miejsca – biorąc pod uwagę prorozwojowy z definicji charakter dokumentu - poświęcono gospodarce obszarów wiejskich. W szczególności nie przedstawiono jej ogólnej struktury, nie podano podstawowych danych dotyczących ekonomicznego znaczenia rolnictwa dla gospodarki regionu (traktując jednocześnie bardzo szeroko jego opis), nie scharakteryzowano należycie – poza rolnictwem i turystyką - innych branż odgrywających większe znaczenie gospodarcze, nie dokonano charakterystyki podmiotów gospodarczych pod kątem prowadzonej działalności, nie wspomniano o funkcjonujących i rozwijających się na terenach wiejskich województwa strefach ekonomicznych. W ww. części diagnostycznej pominięto szereg bardzo istotnych zagadnień

o charakterze strategicznym, np. dot. relacji między rozwojem a ładem przestrzennym, potencjału i działalności organizacji obywatelskich w regionie, czy wreszcie kwestii związanych z opisem materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu. W tej części dokumentu w zbyt małym stopniu wykorzystano ponadto już istniejące analizy i opracowania naukowe, które mogłyby znacząco wzbogacić przedmiotową diagnozę, ukazując bardziej pełny obraz sytuacji obszarów wiejskich.

W projekcie Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 z grudnia 2015 roku w szeregu miejscach pojawiają się wzmianki nt. zjawiska chaotycznego rozlewania się zabudowy i naruszania ładu przestrzennego. Choć zauważenie tych zjawisk samo w sobie jest słuszne i należy je ocenić pozytywnie, to jednak brakuje pełniejszej diagnozy przyczyn tych zjawisk, a zwłaszcza pełnego uwypuklenia konsekwencji tych procesów z punktu widzenia długofalowych kierunków funkcjonowania i rozwoju wsi. Do niektórych z tych przyczyn należy zaliczyć błędy w ustawodawstwie (w tym zwłaszcza w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 roku), a także przyjęcie w orzecznictwie samorządowych kolegiów odwoławczych i sądów administracyjnych destrukcyjnej doktryny „swobody budowlanej”. Istotną przyczyną narastającego chaosu przestrzennego jest również brak synergii i integracji poszczególnych polityk sektorowych, również w obrębie polityki regionalnej (w tym także tej kreowanej i realizowanej przez Samorząd Województwa Śląskiego). W szczególności czynnikiem, który w ogromnym stopniu przyczynia się do tych zjawisk jest brak zintegrowanego planowania strategicznego, obejmującego również aspekty przestrzenne (tzw. dualizm planowania strategicznego oraz przestrzennego).

Samorząd Województwa Śląskiego w praktyce funkcjonowania w małym stopniu odnosi się do obowiązującego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego z roku 2004 (obecnie aktualizowanego), na co wielokrotnie zwracaliśmy uwagę (w tym, m.in. w stanowisku Zgromadzenia Ogólnego ŚZGiP z 15 maja 2015 r. w sprawie planowanej zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego oraz stanowisku Zarządu ŚZGiP w sprawie projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego „Plan 2020+” z dnia 9 grudnia 2015 r.).

Długofalową konsekwencją zjawisk chaotycznego rozlewania się zabudowy jest – co zostało słabo podkreślone w projekcie Strategii – znaczne osłabienie najmniejszej jednostki w strukturze osadniczej regionu i kraju, jaką jest wieś, z punktu widzenia pożądanych cech społeczno-kulturowych, a jednocześnie wytworzonych w przeszłości, obszernie przebadanych w badaniach ruralistycznych modeli wsi. Generalnie mówiąc, w naszym kręgu cywilizacyjnym i kulturowym, w tym również w kulturze polskiej, wieś jest niewielką - w aspekcie liczby ludności - jednostką osadniczą, której utrwalona w wyniku procesów historycznych, w większości mniej lub bardziej zwarta zabudowa, sprzyja tworzeniu się i funkcjonowaniu w długim okresie czasu wspólnoty lokalnej / sublokalnej o wyraźnej tożsamości, a także związanej z nią zdolności do trwania we wszystkich istotnych wymiarach życia zbiorowego (duchowym, kulturalnym, gospodarczym, społecznym i środowiskowym)

oraz samopodtrzymującego się rozwoju (choć oczywiście z uwzględnieniem roli szerszych powiązań, w tym zwłaszcza w skali gminy czy powiatu).

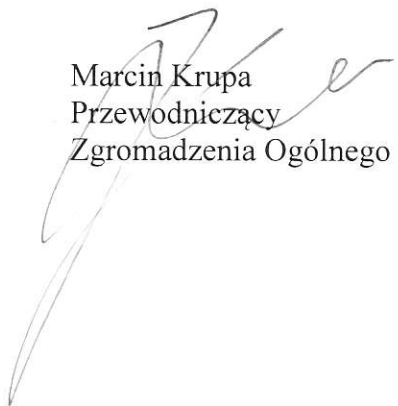
Opisane w projekcie Strategii, a także wzmiankowane wyżej procesy dekompozycji przestrzeni obszarów wiejskich (a nawet całych, ponadlokalnych i subregionalnych fragmentów przestrzeni naszego województwa i innych regionów Polski) oznaczają w istocie rzeczy niedostatecznie podkreślony w projekcie Strategii, a także nie w pełni uświadomiony w polityce regionalnej i ważnych politykach szczebla narodowego proces głębokiej (a w niektórych wypadkach nawet terminalnej) dezintegracji społeczności wiejskich, daleko idącą utratę wspomnianych wyżej cech oraz w konsekwencji zdolności do samopodtrzymującego się rozwoju. Zjawiska te z całą pewnością nie odpowiadają zasadzie zrównoważonego rozwoju deklarowanej w projekcie Strategii oraz przewidzianej w art. 5 obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Te konstatacje znajdują potwierdzenie w wynikach regionalnego projektu wdrożeniowego pt. *Sieć Najciekawszych Wsi w województwie śląskim* realizowanego przez Śląski Związek Gmin i Powiatów przy wsparciu środków Sekretariatu Regionalnego KSOW Województwa Śląskiego oraz ogólnopolskiego projektu pn. *Sieć Najciekawszych Wsi w Polsce* realizowanego przez Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa na zlecenie Polskiej Sieci Odnowy i Rozwoju Wsi. W trakcie realizacji projektu regionalnego okazało się, że wiejska przestrzeń kulturowa w województwie śląskim w sensie dobrze zachowanych, większych pozostałości historycznych układów zabudowy wiejskiej należy do bardziej dotkniętych kulturową dewastacją w stosunku do szeregu innych województw w Polsce, a w szczególności – w wyniku analizy informacji pozyskanych od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Śląskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego – wykazano, iż tylko cztery wiejskie układy zabudowy charakteryzowały się większą wartością zabytkową i znaczącym potencjałem dla rozwoju lokalnej turystyki opartej na materialnym, architektonicznym dziedzictwie kulturowym i klimacie miejsca, jednak żaden z nich nie był z tego tytułu dotychczas przedmiotem skoncentrowanych zabiegów konserwatorskich, czy też przedmiotem głębszego zainteresowania Samorządu Województwa Śląskiego.

Jednak wskazane wyżej zjawiska głębokiego zakłócenia ładu przestrzennego, dekompozycji kulturowej oraz osłabienia spójności społecznej, uzyskują szczególną dynamikę w zespole z zachodzącymi w województwie śląskim procesami depopulacji, dotykającymi również znaczną część obszarów wiejskich. Brak pełnej świadomości destrukcyjnej siły tych procesów rodzi znaczne ryzyko, iż część obszarów wiejskich (a także miejskich) stanie się przedmiotem negatywnej spirali rozwoju, której ofiarą padło już szereg obszarów w Europie, tytułem przykładu w Austrii, Hiszpanii, czy w byłej NRD. Zgodnie z teorią Gerlind Weber dotyczącą negatywnej spirali rozwoju brak miejsc pracy na obszarach wiejskich, w małych miejscowościach i niektórych miastach powoduje odpływ z tych terenów ludzi młodych i wykształconych. Migracja młodych ludzi, w tym zwłaszcza kobiet powoduje spadek populacji i starzenie się społeczności lokalnych, przez co spada efektywność wykorzystania istniejącej infrastruktury. W dalszej kolejności, w ramach swoistego cyklu

będącego zaprzeczeniem normalnych procesów rozwoju, dochodzi m.in. do spadku dochodów lokalnych samorządów, a w konsekwencji do ograniczenia nakładów na inwestycje sektora publicznego. Procesy te przyczyniają się do zmniejszenia, a niejednokrotnie także zaniku życia społecznego we wsiach, wśród mieszkańców upowszechniają się nastroje związane z obawą co do przyszłości, co z kolei generuje kolejną falę migracji z terenów dotkniętych ww. procesem. W efekcie całego cyklu następuje utrata tzw. masy krytycznej na danym terytorium, a więc zagrożony jest nie tylko rozwój, ale i w dłuższym okresie czasu samo istnienie miejscowości dotkniętych negatywną spiralą rozwoju. Niebezpieczeństwem takiego procesu objęte są zwłaszcza te obszary wiejskie województwa śląskiego, które jednocześnie dotknięte są zjawiskami peryferyzacji, a zwłaszcza tereny o słabym poziomie urbanizacji. Paradoksalnie niebezpieczeństwu temu mogą nie przeciwdziałać nawet interwencje o sporym wolumenie środków ze źródeł unijnych, w przypadku, gdy posiadają one słabo skoordynowany charakter, przy słabym położeniu nacisku na uruchamianie i podtrzymywanie trwałych procesów rozwojowych.

Generalnie mówiąc, w projekcie Strategii konieczne jest większe zaakcentowanie roli czynnika kapitału społecznego we wdrażaniu różnych polityk i programów rozwoju. Dużym błędem jest niedocnienie tego elementu w koncepcji wdrażania Strategii – tym bardziej, iż w analizie SWOT wzmiankuje się o jego dużym znaczeniu. Wzmocnienie wszelkich działań prowadzących do trwałej poprawy samoorganizacji społeczności wiejskich powinno być jednym z fundamentalnych celów Strategii, a jednocześnie stanowić przesłankę o zasadniczym znaczeniu z punktu widzenia jej skutecznego wdrażania.

Marcin Krupa
Przewodniczący
Zgromadzenia Ogólnego